

SAİD NURSÎ'NİN MESNEVÎ-İ NURIYE ESERİNDE İNSAN ALGISI

HUMAN PERCEPTION IN SAİD NURSİ'S MESNEVI-I NURIYE

Mehmet GÖKTAŞ*

ÖZET: Said Nursî (1878-1960), son yüz yılın en çok dikkat çeken simalarındandır. Seksen yedi yıllık renkli hayatı romanlara ve filmlere konu olan Nursi, mücadelesi, mefkûresi, maruz kaldığı sıkıntılar neşrettiği eserler ve bu eserler etrafında teşekkül eden cemaatiyle devamlı toplum gündeminde olmuş bir kişidir. Mesnevî-i Nuriye, Nursi'nin ilk neşrettiği eserlerindendir ve Arapça olarak telif edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da basımı yapılan bu eser, Nursi'nin daha sonraki dönemlerde Türkçe olarak neşrettiği ve *Risale-i Nûr* adını verdiği *Külliyatı*'nın özeti niteliğindedir. İşte biz bu çalışmamızda Said Nursi'nin *Mesnevî-i Nuriye* isimli eserinde insanın nasıl ve ne şekilde ele alındığına temas etmek istiyoruz.

Anahtar kelimeler: Said Nursi, Mesnev-i Nuriye, insan

ABSTRACT: Said Nursî (1878-1960) is one of the most prominent figures of the last century. His 87-year-long life -which was full of struggles and difficulties- has been mentioned in novels and films. He had always remained on the agenda, through his published books and the congregation formed around those books. Mesnevî-i Nuriye is one of his early published books which was originally in Arabic. It was also published by Presidency of Religious Affairs. It was later published in Turkish and it forms the core and summary of the collection of his books which was originally called *Risale-i Nûr* (Treatise of Light). In this study, we wish to elucidate the way that the concept of human was touched in Nursi's book of *Mesnevî-i Nuriye*

Key words: Said Nursî, Mesnev-i Nuriye, human

1. GİRİŞ

İnsanın tanımı, evrendeki yeri, diğer canlılarla olan münasebeti birçok ilim tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. İnsanı toplum içinde sosyoloji, davranışları itibariyle psikoloji, sıhhat ve hastalıkları bakımından tıp gibi ilimler tetkik eder. (Taylan, 1991: 47) İnsanı yalnız maddî yönünden tanıtan pozitif bilimin tanıttığı insan, yaşayan insandan çok kadavra insandır. (Öztürk, 1997: 57) İnsan âlemde ne zamandan beri, niçin vardır, hayatın bir manası var mıdır; varsa nedir, ruh beden münasebeti nedir, ölümden sonra da insanın bir devamlılığı var mıdır, gibi sorular felsefi antropolojinin problemleri arasındadır. (Taylan, 1991: 39) Bu yönüyle felsefenin insana bakışı çok daha ileri, çok daha bütüne götürücüdür. Ancak felsefe de insanı geçmiş-geleceği ile kavrama noktasında yetersiz kalıyor. (Öztürk, 1997: 58) Bunun sebebi felsefenin insandaki latifelerden, duyulardan, maziyle olan alakasından ve ebede uzanmış emellerden kaynaklanan esrareniz yönü anlamakta yetersiz oluşudur.

İnsanı inceleyen disiplinlerin, birer yönünü ele alarak değerlendirdikleri insana, bunların tümünü dikkate alarak bakan tek kurum dindir. (Öztürk, 1997: 58) Çünkü insanı Allah yaratmıştır “*And olsun ki insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fışıldadığını biliriz, (çünkü) biz ona şah damarından daha yakınız.*” (Kâf, 16) ayetinin ifadesiyle insanı en iyi Allah bilmektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzurum-Türkiye, mgoktas@atauni.edu.tr

1. SAİD NURSÎ'NİN İNSANLA İLGİLİ DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI

1.1. Kur'an-ı Kerim:

İslami ilimlerin ilk ve en temel kaynağı Kur'an'dır. Said Nursî'nin insan düşüncesi de Kur'an'la şekillenmiştir. Kur'an'a göre insan; üstün idrâk ve irfan yeteneği ile donatılmış, bilgi edinme, bilgiyi üretme ve kullanma açısından, ilâhî huzurda bulunma liyakatine sahip (Araf, 206; Embiya, 19) biricik varlık olan melekleri de geride bırakmıştır. (Bakra, 30) “*And olsun biz, insanoğlunu değerli kılmışızdır*” (İsra, 70) ayetinin beyanıyla özel bir kerem-i ilâhîye mazhar kılınmıştır. Kusursuz, mükemmel, mütenasip ve en üst düzeyde dizayn edilmiştir. (İnfitar, 6-7; Kehf, 37) “*Onu en düzgün biçimde şekillendirdiğim ve ona ruhum (cevherim)dan üflediğim zaman, siz (ey melek)ler, hemen ona secdeye kapanın*” (Hicr, 29) ayetinin ifadesiyle bedenî ritmine bir de rûhî ve aklî boyut eklenmiş, yaratılışına gerekçe olarak “*yeryüzünde bir halife var etme*” (Bakara, 30) gösterilmiş mümtaz varlıktır insan. Ayrıca yine Kur'an'ın beyanına göre insan, yardıma muhtaç, zayıf yaradılışlı (Nisa, 28), çok aceleci (İsra,11; Embiya, 37) ve pek hırslı yaratılmıştır.”(Mearic, 19)

İki kutuplu ruhsal donanımı içinde insana, bir seçme, tercihte bulunma yeteneği bahşedilmiştir. İnsanın özgür olarak bir tercihte bulunmakla yükümlü tutulduğunu ifade eden şu ayetler son derece anlamlıdır. “*Hak, Rabinizdendir. Öyle ise, dileyen iman eder, dileyen de inkar..*”(Kehf, 29) “*Şüphesiz biz ona, gerçek yolu gösterdik. İster şükredici olsun, isterse nankör.*” (Dehr, 3) Yüce Allah insanı “*ahsen-i takvîm*” üzere yaratmış (Tîn, 4) onun “*şeklini güzelleştirmiş*” (Mü'min, 64) ve ona kendi ruhundan üfleyerek (Secde, 9) onun şan ve şerefini yüceltmıştır. Bütün insanları bir tek nefisten yarattığı (Nisa,1) için insanlık ailesinin tüm fertleri eşit olarak bu şerefi paylaşırlar. Bu özelliklere sahip olan insana en güzel fizyonomi verilmiş, ilâhî nefha ile toprak onun fitratında birleşerek hayat meydana gelmiştir; kendisine lütfedilen akıl, zekâ, tefekkür, ilim, konuşma ve benzeri kabiliyetler sayesinde yeryüzünde Allah'ın halifesi olmaya ehliyet kazanmıştır. (En'am,165) Yüce Allah, “*Onu elimle yarattım*” (Sa'd, 75) buyurarak insanın, Kendisinin en büyük sanat eseri olduğunu ilan etmiş, onu her şeyin önünde ve üstünde tuttuğunu bildirmiştir. Bu sebepledir ki kâinat onu saygıyla karşılamış, melekler ona secde etmiş;(Bakara, 34) canlı ve cansız varlıklar ona boyun eğmiştir. (İbrahim, 33; Nahl, 58) Göklerde ne varsa yerde ne varsa hepsi Allah tarafından insanın hizmetine sunulmuş (Casiye,13) ve yeryüzünün hâkimiyeti insana teslim edilmiştir. (Kılıç, 1999: 14)

Nursî'nin *Mesnevî-i Nuriye*'sinde büyük bir yekûn tutan insanla ilgili düşüncelerinin, yukarıya topluca aldığımız ayetlerle şekillendiği bu ayetlerin telmih, iktibas yoluyla işlendiği ufak bir inceleme neticesinde açıkça görülecektir. Bir fikir vermesi açısından şu satırlar zikredilebilir;

“*İ'lem Eyyühel-Aziz! Bu güzel âlemin bir mâlikî bulunmaması muhal olduğu gibi, kendisini insanlara bildirip târif etmemesi de muhaldir. Çünkü insan mâlikînin kemâlâtına delâlet eden âlemin hüsnünü görüyor ve kendisine beşik olarak yaratılan küre-i arzda istediği gibi tasarruf eden bir halifedir. Hatta semâ-i dünyada dahi akliyle çalışıyor ve küçüklüğüyle, za'fiyetiyle beraber hârîka tasarrufat-ı acibesıyla eşref-i mahlûkat ünvanını almıştır. Ve elinde cüz-i ihtiyarî bulunduğundan bütün esbâb içerisinde en geniş bir selâhiyet sâhibidir.*” (Nursî, 1991a: 138)

1.2. Hadis ve İslâm Tasavvufu:

Nursî'nin insan düşüncesini şekillendiren asli unsurlardan bir diğeri de Hadîs-i Şerifler ve İslâm tasavvufudur. Nursî'nin eser külliyatı incelendiğinde insanla ilgili düşüncelerini ifade ederken İslâm'ın Kur'an'dan sonra gelen bu kaynağından çokça yararlandığı açıkça görülmektedir. Ayrıca hicri ikinci asırdan itibaren Kur'an ve sünnet merkezli olarak teşekkül

eden ve Nursî'nin “Şimdi gel, üstünde döneceğimiz her asra birer birer bakacağız. Bak: Nasıl her asır, O Şems-i Hidâyet'ten aldıkları feyz ile çiçek açmışlar! Ebû Hanîfe, Şâfîî, Bayezid-i Bistâmî, Şah-ı Geylânî, Şâh-ı Nakşi-bend, İmâm-ı Gazâlî, İmâm-ı Rabbânî gibi milyonlar münevver meyveler veriyor.” (Nursî, 1992c: 202) diyerek tatlı meyvelere teşbihle anlattığı büyük mutasavvıfların eserlerinden istifade ettiği de açıkça kendini hissettirmektedir. Bu etkileşimi ve istifadeyi temellendirme açısından tasavvufun insanla ilgili düşüncesine kısaca temas etmek yararlı olacaktır.

Tasavvufun üzerinde dönüp dolaştığı konu insandır. Ancak onu ilgilendiren insanın fiziki yapısından ziyade, rûhî ve psikolojik yapısıyla davranışlarıdır. Bilindiği üzere insan ruh ve bedenden müteşekkil bir varlıktır. Onun insanî yönünü daha ziyade rûhî yapısı oluşturur. Büyük âlemde bulunan her şey küçük âlem olan insanda da vardır. Çünkü âlem büyük olmakla birlikte insanî hakikat üzerine yaratılmıştır. (Kara, 1994: 36) Nursî'nin “Risâle-i Nur'un üstadı ve benim hakâik-ı îmaniyede husûsi üstadım”, (Nursî, 1992d. 501) dediği Hazret-i Ali (ra)'ye ait şu mısralar da

“Devauke fike ve lâ teş'ur / ve devauke minke ve ma tebsur
ve tez'umu enneke cirmün sağîrun / ve fike inteva âlemun kebîr” (Alûsî, 1985:c.30;175)

tasavvufun insan telakkisini şekillendirmede önemli bir yere sahiptir.

İnsanın yaratılışından önce Hakk Teâla bu âlemin tümünü kendisinde ruh bulunmayan bir ceset gibi yaratmıştı. Bundan dolayı da sanki cilalanmamış bir ayna gibiydi. Bu durum, âlem denilen aynanın cilalanmasını gerekli kıldı. Binâenaleyh Âdem de (insanda) bu aynanın cilasının temeli ve bu suretin de ruhu oldu. (İzutsu, 1998: 313)

Mutlak varlık (vücûd-ı mutlak), mutlak iyilik (hayr-ı mutlak), mutlak güzellik (hüsn-i mutlak) olan Allah Teâla, bu sıfatlarıyla kâinatta tecelli eder. Bu zuhur ve tecelli, kendisini idrâk edebilecek varlıkların varlığını iktiza eder. Görebildiğimiz veya göremediğimiz en müdrük varlık insandır. Hadis'de “Allah Âdem'i rahman suretinde yarattı” (Müslim, 1992: 2612) buyrulur. Yani, Allah Teâla insanı kendi zatı için bir ayna; sıfatları ve fiilleri için bir tecelligâh olarak yaratmıştır. İnsan, on sekiz bin âlemin bireşiği ve özüdür. “Yere ve göğe sığmam ancak bir mü'min kulunun kalbine sığarım” (Aclûnî, 1988: 2256) kutsî hadisinin işaret ettiği mü'minden murad kâmil insandır.

İnsan, gayb ve şehadet, yani mana ve madde olmak üzere iki yönlü yaratılmıştır. İnsan, cismi ve canı, nefsi ve ruhu ihtiva etmesi ve dolayısıyla emir ve halk âlemlerini de toplamış olması sebebiyle; suret ve hakikati, gayb ve şehadeti, mülk ve melekûtu, cevheri ve manaları içermiştir.

İnsan mevcudatın en azizidir; bulunduğu derecede kalmayarak haiz olduğu (nûr-ı ilâhî)'nin esasına yani asıl menbaa varmağa çalışmalıdır. İnsanın aziz olması gönlü sebebiyledir. Gönül Allah'ın Kâbe'sidir. Her şeyi orada aramalıdır. (Levend, 1984: 22-23) Edebiyatımızda gönül bu yönüyle çok fazla ele alınmış, üzerinde çok durulmuş bir mefhumdur.

Ka'be bünyâd-ı Halîl-i Âzerest / Dil nazargâh-ı Celîl-i Ekberest

mısralarında belirtildiği gibi, Cenab-ı Hakk'ın nazarına mazhar olan gönül; Hz. İbrahim'in bina ettiği, aslı taş toprak olan Ka'be'den daha değerlidir. Cenab-ı Hakk kudret eliyle bina ettiği gönlü, kendine mekân kılmıştır.

Dil beyt-i Hüdüdür ânı pâk eyle sivâdan

Kasrına nüzul eyler o Sultan gecelerde (Karabey; Külekçi, 1997: 453)

(İbrahim Hakkı Erzurûmî)

Böylesine değerli olan gönle layık olduğu hürmet gösterilmelidir. Mevlana: “*Ahmaklar mescide hürmet gösterirken secde edenin kalbini kırarlar. Gerçekte ise ey ahmaklar; o mecaz bu hakikattir. Asıl mescid gönül evidir.*” sözleriyle bu gerçeğe işaret eder. (Mevlana, 2002: 505)

Sofilere göre kalpten maksat, insandaki toplayıcı hakikattir. Bütün kâinat ulvîsi ve süflîsi ile o hakikatin detaylandırılmasından ibarettir.

İnsan, zıtları toplayan bir varlıktır. Varlıkta parça parça bulunan her şey insanda toplanmıştır. “*Allah Âdem’i kendi sureti üzere yarattı*” (Müslim, 1992: 2612) hadisinin manası da budur. Bu toplayıcı vasıf insanın kalbindedir. Çünkü kalb, bütün unsurları, Arş’ı, Kürsî’yi, aklı, mekânı, hatta imkân dâhilinde olan her şeyi kuşatmıştır. (Öztürk, 1997: 258)

Mutasavvıfların insan hakkındaki bütün izahlarından çıkan netice şudur: İnsan, âlemin yaratılış sebebidir. O, âlemdeki varlıklar içerisinde en mütekâmil olanıdır. Maddî yapısı itibariyle âlemde mevcut her unsurdan bir numuneye sahiptir. Bu özelliğinden dolayı insana “*âlem-i suğra*” (küçük âlem) denir. Âlemde son yaratılan varlık ta odur. Fizikî yapısının aslı topraktır. Ruhî yönü itibariyle, ilk önce yaratılan insandır. Onun ruhu “*nefh-i ilâhî*” ile sonradan yaratılmıştır, fakat ölümsüzdür. İnsan, ruhî yönü itibariyle eşyanın hakikatini ve ilâhî sınırları kavrama kabiliyetinde olan yegâne varlıktır. O, bu yönüyle Allah’ın tüm isim ve sıfatlarını potansiyel olarak kendinde bulundurmaktadır. (Türer, 1995: 237)

Yukarıdaki Hadis ve tasavvuf merkezli izahlara paralel olarak fikri etkileşime bir örnek olması bakımından Nursî’nin şu ifadelerini zikretmek yerinde olacaktır.

“*İ’lem Eyyühel-Aziz! Sath-ı âlemde kurulan şu sergi-i İlâhîde teşhir edilen tezyinata, kemâlâta, güzel manzaralara ve rubûbiyetin haşmetiyle ulûhiyetin azametinde bir müşâhid, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki, o güzellikleri görsün; o manzaralar arasında tenezzüh etsin; o hârika nakışlara, zînetlere tefekkür ile hayran olsun. Sonra o sergiden Sâniin celâline, Mâlikinin iktidar ve kemâlâtına intikal ile Onun azametinde secde-i hayret etsin. Bu vazîfeyi ifa edecek insandır. Çünkü insan gerçi câhil, zulmetli bir şey’dir amma, öyle bir isti’dâdı vardır ki, âleme bir enmuzeç ve bir nümûne olmaya liyâkatı vardır. Hem o insanda öyle bir emânet vedia bırakılmıştır ki, onun ile gizli defîneyi bulur, açar. Hem o insandaki kuvvetler tahdid edilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Buna binâen küllî bir nevi şuur sâhibi olur ki, Sultan-ı Ezel’in azamet ve haşmetinin şaşaasını idrâk ediyor.*” (Nursî, 1991a: 189)

2. İNSANIN MAHİYETİ:

Varlıklar âleminin merkezinde insan vardır ve her şey insana yönelik olarak faaliyettedir. Nursî de telif ettiği tüm eserlerin merkezine kevnî ritme uygun olarak insanı koyar. O, *Mesnevi-i Nuriye*’de öncelikli olarak insanı tanıma adına bir mahiyet tahlili yapar. Bu tahlillerde şu tespitlerin ortaya çıktığını görüyoruz; “*Pek acib bir terkipte yaratılan insanın kesret içinde vahdeti, terkîb içinde besâteti, cemâat içinde ferdiyeti vardır.*” (Nursî, 1991a: 88) Kesret; çokluk vahdet ise birlik demektir. Yüz trilyon hücreden inşa edilen insan bedeni artık yüz trilyon hücre (kesret) olmaktan çıkmış bir adam olma keyfiyetiyle vahdet meydana gelmiştir. *Besatet*; terkip olmayıp basit olma anlamına gelmektedir ve insan ruhuyla alakalı bir durumdur. Çünkü ruh mürekkep değil basittir. Basit ruh mürekkep bedenle bir araya getirilmiş bir terkip ve vahdet halini almıştır.

Nursî, insanın mahiyetini bazı mukayeselerle izah eder. Tüm hayat mertebelerini bünyesinde toplamış olan insanın “*hayat-ı hayvaniyeden aldığı lezzet bir serçe kuşunun lezzeti kadar değildir.*” Serçe kuşunda olmayan “*hüzün, keder, korku*” gibi insani özellikler insanın tam anlamıyla lezzet almasını engellemektedir. Ancak insan sahip olduğu “*cihâzât, hissiyat, duygular, isti’dâdlar i’tibâriyle*” hiçbir hayvanın asla alamayacağı ve tadamayacağı en yüksek lezzet ve hazzı fazlasıyla almaktadır. Nursî, insanın sahip olduğu bu üstün özelliklerden hareketle çabucak geçen bu hayatta bu duyuların da tam tatmin olmadığı gerçeğinden yola

çıkarak “*Bu kadar cihâzât, bu hayat için olmayıp, ancak bir hayat-ı bâkiye için kendisine verilmiştir.*” (Nursî, 1991a: 222) hükmüyle insanın mahiyetine konan ebedilik arzusunun da bu şekilde temas eder.

Nursî, insanı hayvandan ayıran özellikleri zikretmek suretiyle de insanın mahiyetine yönelik tespitler yapar; insan “*Mâzi ve müstakbel ile alâkadardır. Gerek enfüsî, gerek âfâkî, yâni dahilî ve hâricî şeylere taalluk eden küllî ve umûmî idrâk sahibidir.*” Hayvanların ne geçmiş ve gelecek zamanla irtibatları ne de enfüs ve afaka taalluk eden durumları hakkında düşüncecek bir idrâkleri yoktur. (Nursî, 1991a: 206)

Said Nursî, insan mahiyetinin en önemli özelliklerinden biri olarak “ene” dediği benlik kavramına işaret eder ve onu anahtara teşbihle açıklama yoluna gider. Bu benlik duygusu Allah’ın vasıflarını bildirecek marifet hazinesini açacak bir anahtar gibidir: “*Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de ma’nen kapalıdır. Cenâb-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfîyi açan “Ene” nâmında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat ene de kapısı kapalı bir bilimcedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.*”

Evet, Cenâb-ı Hak insana bir benlik, bir nev’i hürriyet vermiştir ki, Cenâb-ı Hak’ın rubûbiyetine âid evsâfî bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.” (Nursî, 1991a: 99)

Burada gizli hazineleri açan “ene” insan mahiyetini, insan ruhunun sahip olduğu çok yönlü istidadı ve o istidattan doğan bütün kabiliyetleri ifade etmektedir. (Başar, 2013: 247)

2.1. İnsanın cami mahiyeti:

Nursî, insanı tahlil ederken insanın cami (toplayıcı ve kuşatıcı) mahiyetine çok sık vurgular yapar. “*Çünkü insan, câmiyeti i’tibâriyle bütün eşyaya ihtiyacı ve alâkası vardır ve her şeye karşı (hissederek veya etmeyerek) teessürü, elemeleri vardır.*” (Nursî, 1991a: 52)

İslâm literatüründe “*hilkat şeceresi*” teşbihiyle yaratılış ağaca benzetilir. Nursî, “*Ma’lûmdur ki, semere bütün eczânın en ekmele ve kökten en uzağı olduğu için bütün eczânın hâsiyetlerini, meziyetlerini hâvidir.*” (Nursî, 1991a: 117) ifadesiyle insanın cami mahiyetine meyve teşbihiyle temas eder. Meyve teşbihi bağlamında insanın cami mahiyetine dair Nursî’nin şu ifadelerini de burada zikretmek gerekir: bu meyve yani insan, “*semere-i şuuriyedir*”, “*kâinatın eczası arasında en câmi’ ve ba’id bir cüz’dür*”, “*şecere-i hilkati tamamiyle görür*” bir keyfiyettir çünkü “*nazarı âmm, şuuru küllîdir*”, bu umumi nazar ve külli şuurla ağacın (kâinatın) “*yaratılışından gaye kendisi (insan) olduğunun farkındadır ve kâinatı yaratan Hâlik’in bu yaratmadan maksadının ne olduğunu da bilir.*” (Nursî, 1991a:31) Bu açıklamalara ilaveten Nursî, insanın cami mahiyetinin meziyetlerinden kabul ettiği şu hususlara temas eder ki bu özellikler insanı diğer varlıklara üstün kılan özelliklerdir. “*İnsanı fıtraten bütün hayvanlara tefevvuk ettiren câmiyetinin meziyetlerinden biri, zevilhayatın Vâhib’ül-Hayata olan tahıyye ve tesbihlerini fehmetmektir. Yâni insan kendi kalamını fehmettiği gibi, îman kulağıyla zevilhayatın da, belki cemâdatın da bütün tesbihlerini fehmeder. Demek her şey sağır adam gibi yalnız kendi kalamını anlar. İnsan ise, bütün mevcûdâtın lisanlarıyla tekellüm ettikleri Esmâ-i Hüsnânın delillerini fehmeder. Binâenaleyh, herşeyin kıymeti, kendisine göre cüz’idir. İnsanın kıymeti ise küllîdir.*” (Nursî, 1991a: 212) Burada “*Semavat ve arzda ne varsa hepsi Allah’ı tesbih etmektedir, o Melik, Kuddüs, Aziz ve Hakîm’dir.*” (Cuma, 1) ayeti ve benzeri ayet-i kerimelerde bildirilen tesbih vazifesini insan şuurla yapmakta, diğer varlıkların şuuruna varmadan yaptıkları tesbihatlarını da sahip olduğu bu camiiyetle anlayabilmektedir. Bütün bu özelliklere ilave olarak “*İnsanın bir ferdi, ihâta-ı fikriyesiyle, aklıyla, kalbinin vüs’atıyla bir nevi külliyyet kesbeder.*” Bu özelliklerdir ki Yaratıcı kudret insanı arzda halife ve varlıklar üzerinde tasarruf edebilecek bir konuma getirmiştir. İşte insanın bu yüksek hususiyetlerinden dolayı Nursî, insanın bir ferdinin diğer canlıların bir nev’i gibidir sonucuna varır. (Nursî, 1991a:139)

2.2. Zıtların cem olduğu varlık insan:

Nursî'nin insanın mahiyeti ile ilgili tahlillerinde ifade ettiği özelliklerden biri de “*insanın zıtların toplandığı bir varlık*” olduğudur. Nedir bu zıtlıklar?

1. Bazen koca dünyanın kendisine dar geldiği dünyaya sığmayan, bazen de bir zerrede yerleşip hatta boğulan insan. Bu durum Nursî tarafından “*Fâtır-ı Hakîm'in senin (insanın) mâhiyetine koyduğu en garîb bir hâlet*” olarak ifade edilir. (Nursî, 1991a: 177)

2. İnsanın mahiyetine konulan cihâzât ve lâtifelerin icra ettikleri fonksiyonlar sebebiyle zıtlıkları bünyesinde toplaması. “*Baş, bir batman taşı kaldırdığı halde; gözün, bir saçı kaldıramadığı gibi Fâtır-ı Hakîm insanın mâhiyetine öyle ma'nevî cihâzât ve lâtifeler vermiş ki; ba'zıları dünyâyı yutsa tok olmaz. Ba'zıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor.*” (Nursî, 1991a: 177)

3. Hayır ve şer birbirinin zıddı olan kavramlardır. Nursî bu iki zıt kavram bağlamında da insanın mahiyetine dair tespitler yapar: “*...insan vücûd, icad, hayır, ef'al cihetiyle pek küçük ve nâkîstir.*” derken bu yönüyle insanın karınca, arı ve örümcek gibi zayıflık ve güçsüzlük sembolü olabilecek hayvanlardan daha zayıf ve noksan olduğunu ifadeden sonra “*Fakat adem, tahrib, şer, infiâl cihetiyle semavât, arz, cibâlden daha büyüktür.*” (Nursî, 1991a: 221) demek suretiyle güç ve büyüklük sembolü olan sema ve dağlardan meydana gelebilecek tahribattan çok fazlasını yapabilecek bir güce sahip olduğunu teşbihi bir ifadeyle anlatır. İnsanın şer ve tahrip gücü için beşerin yakın tarihte yaşadığı ve günümüzde şahit olduğu savaşırlara bakmak yeterlidir.

2.3. Değişmeyen insani öz: Fıtrat-ı insaniye:

Yaratılıştan sahip olunan özellikler diyebileceğimiz “fıtrat-ı insaniye” konusunda da eserde hayli açıklama yapılmaktadır. Bu özellikler çerçevesinde de karşımıza bir mahiyet tahlili çıkar. Nursî, insanın yaratılıştan şerefli ve üstün olduğunu “*İnsan fıtraten mükerrem olduğundan hakkı arıyor*” (Nursî, 1991a: 249) diyerek ifade ederken ilgili ayet-i kerimeye de (İsra, 70) telmihte bulunur. Ona göre insanın hakikati araması şerefli yaratılışının bir gerğidir. İnsanın mükerrem oluşunun en önemli sebebi “nefha-i ilahî” olan ruha sahip olmasıdır. Nursî, insanı gerçek anlamda insan yapan ve “*emr-i ilâhî-i sırrî*” dediği rûh-ı insanla ilgili şu değerlendirmeleri yapar: “*İnsanın kuvve-i rûhiyesi tahdit edilmemiştir.*” (Nursî, 1991a: 128) Sınır konulmayan rûh-ı insanî “*gayr-i mütenâhi ihtiyaçlara giriftar, gayr-i mütenâhi elemlere mahaldir. Gayr-i mahsur lezzetlere iştihalıdır. Gayr-i mahdud âmâli beslemektedir. İnsan ruhundan fıskıran şefkat, gayr-i mütenâhi elemleri tazammun ediyor.*” (Nursî, 1991a: 147) Bütün bunlar insanın “*...fıtraten her bir şeye muhtaç olarak*” (Nursî, 1991a: 221) yaratıldığının bir göstergesidir. Nursî, insanın ruhi hususiyetlerinden başka yaratıcı kudretin, insanın küçük bedenine yaratılıştan yerleştirdiği duyulara da temas eder. Bu sınır konulmamış duyuların, Allah'ın had ve hesaba gelmeyen rahmet nimetlerini tartmak ve tanımak için insana verildiğini d şöylece ifade eder: “*İnsanın fıtraten mâlik olduğu câmiyyetin acâibindendir ki: Sâni-i Hâkim şu küçük cisimde gayr-i mahdud enva'-ı rahmeti tartmak için gayr-i mâdud mîzanlar vaz'etmiştir.*” (Nursî, 1991a: 210) Nursî'nin “*müsebbibü'l-esbab*” olan Allah (cc) için sebeplere ve vesilelere tesir verilmemesi uğruna bir mücadelesi vardır ve “*İnsan fıtraten esbâba mübtelâdır.*” (Nursî, 1991a: 112) Mübtela kelimesini sebeplere çok tesir veren şekilde anlamamız mümkün olduğu gibi sebeplerle imtihan olma anlamında da yorumlamak mümkündür. Nursî, eserinde insanlardaki fitrî zaafırlara da şöylece temas eder: “*İnsan fıtraten gayr-i mütenâhi acz ve fakra müptelâdır.*” (Nursî, 1991a: 114) “*...yaratılışında kendi nefesine muhib olarak yaratılmıştır*” (Nursî, 1991a: 207) “*Semeresinden istifade gördüğü şeylere abd ve köle olur. Aksi halde ne sever ve ne kıymet verir.*” (Nursî, 1991a: 190) Bu ifadeleri onun insanı tamamen Kur'an ve sünnet perspektifinden değerlendiğini göstermektedir.

3. İNSANIN VAZİFESİ:

Yukarıda insanın mahiyeti ile ilgili açıklamalara ana hatlarıyla temas ettikten sonra maddi-manevi zengin bir donanıma sahip olan insanın yaratılış vazifesi ne olabilir? Eserde bu hususla ilgili çok fazla değerlendirme görmek mümkündür. Kur'an ve sünnet ekseninde şekillenen bu vazifeleri eserden hareketle şu şekilde tasnif edebiliriz.

3.1. İman:

Nursî'nin yaşadığı asır materyalist felsefenin ve komünizmin bütün kutsalları yıktığı, ateizmin intişar ettiği, dinin afyon olarak görüldüğü bir zamandır. İnsanı ve insanlığı bu manevi buhrandan kurtarma adına kendi ifadesiyle “*ben imanın cereyanındayım*”, “*ben bu milletin imanını terennüm ediyorum*”, “*bütün vazifemi yalnız ve yalnız imana teksif etmiş bulunuyorum*” (Nursî, 1992d: 629) diyerek mücadelesini vereceği alanı belirler. Ona göre “*iman, ihsan-ı ekberdir ve iman, insanı insan eder belki de insanı sultan eder. Küfür ise insanı canavar bir hayvan eder.*” (Nursî, 1991b: 315)

İnsanın en önemli vazifesi olan iman, insanı Allah'ın nihayetsiz kudret, izzet ve gımasına ayna olma derecesine yükseltmiştir. İşte bu ayna olma keyfiyeti Nursî'ye göre insanı hayvanlıktan çıkarıp yeryüzünün halifesi olma şerefine ulaştırmıştır. (Nursî, 1991a: 114)

3.2. Dua:

İnsan şu uçsuz bucaksız kâinat içinde cismen bir nokta kadar bile yer işgal etmezken Yaratıcı Kudret onu “*çok dairelerle alâkadar bir vaziyette yaratmıştır.*” (Nursî, 1991a: 110) Bir bakteriden gök cisimlerine yerin katmanlarından semanın tabakalarına; yani “*Ferşten arşa, ezelden ebede*” kadar uzanan bir genişlikte her şey onun ilgi alanına girmektedir. Böyle olmakla birlikte Yaratıcı, insana “*En küçük ve en hakir bir dâirede, ona (insana) eli yetişebilecek kadar bir ihtiyar, bir iktidar vermiştir.*” Bu çözümleme sonucunda Said Nursî, “*en geniş dairelerde insanın vazifesi, yalnız duâdır.*” (Nursî, 1991a: 110) diyerek insanın bu önemli vazifesinin mantığını da ortaya koyar. İnsanın çok geniş dairelerle alakadar cami bir mahiyeti var. Ancak bu geniş dairelere uzanacak eli, doğacak problemleri çözecek gücü yoktur. Bu durumda olan bir insan için geriye tek seçenek kalıyor o da her şeye muktedir bir güce sığınmak ki o da duadır.

3.3. Tefekkür:

Nursî, “*basar masnuatı görüp basiret Sâniî görmezse pek garip ve çok çirkin düşer*” (Nursî, 1991a: 210) diyerek insanın en önemli hasselerinden olan göz ve kalbe temasla bu hasselerin ortak vazifesi olan tefekküre vurgu yapar: “*Ey gözleri sağlam ve kalpleri kör olmayan insanlar! Bakınız, insan âleminde iki dâire ve iki levha vardır:*

Birinci dâire: Rubûbiyet dâiresidir.

İkinci dâire: Ubûdiyet dâiresidir.

Birinci levha: Hüsn-i san'attır.

İkinci levha ise: Tefekkür ve istihsandır.” (Nursî, 1991a: 31)

İnsan bu vazifeleri ifa edebilecek göz, akıl ve kalp gibi donanıma sahiptir bu sebeple Nursî, gözleri sağlam ve kalpleri kör olmayan insanları tefekküre çağırır. Bu ifadelerde “*Onların kalpleri vardır onunla düşünmezler*” (Araf, 179) “*...gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.*” (Hacc, 46) ayet-i kerimelerine açık bir telmih vardır.

Nursî'ye göre insan tefekkür sayesinde yaratılmışların en şerefli ve yeryüzünde Allah'ın halifesi olmuştur: “*İnsan saltanat-ı Rubûbiyetin mehâsinine nâzır ve esmâ-i kudsiyenin*

cihvellerine dellâl ve kalem-i kudretle yazılan mektûbât-ı İlâhîyeyi mütalâa ile mütefekkir olduğu cihetle, eşref-i mahlûkat ve halife-i arz olmuştur.” (Nursî, 1991a: 222)

3.4. İbadet:

“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” (Zariyat, 56) ayeti insanların yaratılış gayesini açıkça bildirmektedir. Nursî, bu ayet-i kerimeden hareketle ve insanın yaratılıştan sahip olduğu istidatlar cihetiyle ibadet için yaratıldığını akli mukayeselerle şöylece ifadeye çalışır: “*İ’lem Eyyühel-Aziz! Arslan gibi hayvanların diş ve pençelerine bakılırsa, iftiras ve parçalamak için yaratılmış oldukları anlaşılır. Ve kavunun, meselâ, letâfetine dikkat edilirse, yenmek için yaratılmış olduğu hissedilir. Kezalik, insanın da isti’dâdına bakılırsa, vazife-i fitriyesinin ubûdiyet olduğu anlaşıldığı gibi...*” (Nursî, 1991a: 186)

İnsanın hem fizyonomisine hem de isti’dâdına bakarak yaratılış vazifesinin ubudiyet olduğunu bu şekilde ifade eden Nursî, insanın üstün mahiyetteki yaratılışından hareketle de vazifesinin ubudiyet olduğunu şu şekilde ifade eder: “*İ’lem Eyyühel-Aziz! İnsandaki kusur sonsuz olduğu gibi, acz, fakr ve ihtiyacına da nihayet yoktur. İnsana tevdi edilen açlık ile ni’metlerin lezzetleri tebârüz ettiği gibi; insandaki kusur, kemâlât-ı Sübhâniyye derecelerine bir mîrsaddir. İnsandaki fakr, gınâ-i rahmetin derecelerine bir mikyastır. İnsandaki acz, kudret ve kibriyâsına bir mîzandır. İnsandaki tenevvü-i hâcât, enva’-ı niam ve ihsanâtına bir merdivendir. Öyle ise fitratından gaye ubûdiyettir. Ubûdiyet ise, dergâhı izzetine kusurlarını “Estağfirullah” ve “Sübhânallah” ile i’lân etmektir.*” (Nursî, 1991a: 222)

İnsan geçmişte sahip olduğu ve gelecekte sahip olacağı enfüsi ve afaki nimetlere karşı bir teşekkürü; ayrıca insana hizmet eden tüm varlıkların fitri tesbihatını da halife olması keyfiyetiyle şuurla hissedip kendi adına bu tesbihatları hakiki nimet sahibine arz etmesi gerekir. (Nursî, MN:206) Bu sebeple “...insanın en evvel ve en büyük vazifesi, tesbih ve tahmîddir.” Hamd ve tesbih ubudiyetin özünü teşkil eden iki kavramdır. Ayrıca Nursî, insanın Allah’tan başkasına ibadet edemeyeceğini ve etmemesi gerektiğini de şu gerekçeyle ifade eder; “*İnsan, her bir şeye muhtaç olduğu cihetle her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin hazinesi yanında olan Zâtı Akdesden mâadâ kimseye ibâdet edemez.*” (Nursî, 1991a: 221) Nursî, Allah’a kulluğun çok kolay olmakla beraber gaflet sebebiyle insanın gücü dâhilinde olan bu vazifeyi terk ettiğini de ifade eder. (Nursî, 1991a: 224)

4. AYNA METAFORU VE İNSANIN YARATILIŞ GAYESİ

Önüne konan cismi yansıtan, bakana kendi aksini sunan bir nesne olarak ayna, beşerî düşünce tarihinin ziyadesiyle dikkat çekilen ve bilvesile zor, karmaşık ve ince anlamların iletimi amacıyla istihdam edilen anlam iletim araçlarından biridir. (Atalay, 2007:138) Fikirleriyle düşünce tarihimizde derin izler bırakan birçok mütefekkir anlam iletim aracı olarak ayna metaforunu kullanmışlardır. Mesela İbnü’l-Arabî’ye göre, âlemlerden her bir varlık Cenâb-ı Hakk’ın tecellîlerini yansıtan birer ayna olmakla birlikte, bunlar tam anlamıyla cilâlanıp parlatılmış kusursuz aynalar değildir. İlâhî tecellîlerin yansımalarını en mükemmel şekilde alıp en açık ve kusursuz bir şekilde gösterecek ayna, bu âlem üzerinde ancak insandır. (Öğke, 2009: 75-89)

Aynı şekilde Mevlâna “*İnsan topaktan yaratıldı ama göründüğü gibi bir suretten bir gölge varlıktan ibaret değildir! Gözlerini oğuştur da iyi bak; onda celâl nuru, ilâhî nur parlamada, göz kamaştırmadadır.*” (Mevlana, 2002: 658) demek suretiyle insanı, ilâhî nurun parladığı bir ayna olarak niteler.

Nursî, Ahzab suresinin 72. ayetine telmihle ve kısmen de iktibasla “*semavât, arz ve cibâlin hamlinden âciz kaldıkları emaneti insanın hamlettiği*” ni ve bu sebeple “*cilâlanmış, cilvelenmiş bir şekle girmiş*” olduğunu beyandan sonra insanın yaratılış maksadını “*ma’kes-i nurânî ve şeffaf bir mir’at, bir âyine*” (Nursî, MN: 185) terkipleriyle Allah’ın cemalini,

kudretini ve gizli ilahi hazineler hükmünde olan esma-i ilahiyeyi en net bir şekilde gösteren bir ayna olarak ifade eder.

Nursî, yaratılmışların en mükemmelinin insan oluşuna ayna metaforu bağlamında analitik bir şekilde şöylece temas eder;

“Şu zînetli masnûatın cemâli, hüsn-i san'at ve zîneti izhar eder. San'at ve sûretin güzelliği, Sâniye güzelleştirmek ve zînetlendirmek isteği mevcûd olduğuna delâlet eder. Güzelleştirmek ve zînetlendirmek sıfatları, Sâniin san'atına olan muhabbetine delâlet eder. Bu muhabbet ise, masnûatın en ekmeli insan olduğuna delildir. Çünkü o muhabbetin mazhar ve medârı insandır.” (Nursî, 1991a: 31)

Nursî, “ma'kes, medar, mazhar, meclâ” gibi kelimeleri görüntünün aksettği veya ortaya çıktığı nesne olan ayna makamında kullanır. Nesnel aynada karanlık ve şeffaf olmak üzere iki taraf vardır ve Nursî bu yönlerden de insanı aynaya teşbih eder. İnsanın karanlık yönü cüzî ihtiyarı, zayıf iktidarı, acz ve fakrıdır. Şeffaf yönüyle insan Allah'ın nihayetsiz iradesini, mutlak kudretini ve sonsuz zenginliğini aksettiren bir ayna gibidir. Bu husus eserde şu şekilde ifade edilir;

“İnsan gayr-i mütenâhi acz ve fakriyle beraber Cenâb-ı Hakk'a îmaniyle, kudret ve gına ve izzetine mazhar olmuştur. (Nursî, 1991a: 110) Nursî'ye göre bu mazhariyet yani, Allah'ın kudret, gına ve izzetini en güzel bir şekilde aksettiren ayna olması insanın yaratılış gayelerinden biridir ve bu özelliği insanı arzda Allah'ın halifesi olma konumuna yüceltmıştır. (Nursî, 1991a: 110)

5. MİKİYAS (ÖLÇÜ)VE DELİL OLARAK İNSAN

Nursî, Kur'an'da çokça yer verilen darb-ı mesellerin hikmetini şu şekilde açıklar: “dâire-i ulûhiyete âit hakâik-i mücerrede, dâire-i mümkinatta ancak misaller ile temessül ve tavazzuh eder.” Bu gerçekten hareketle Nursî, insan idrakinin çok üstünde olan vücûb âleminin ve Cenab-ı Hakk'ın şuunatının ancak temsil ve mukayeselerle insan idrakine yaklaştırılabileceğini söyler. (Nursî, 1991a: 106) İşte Said Nursî, Cenab-ı Hakk'ın varlığına, birliğine, şuunatına ve gayb âlemlerine dair izah ve delillendirmelerde insanı ölçü olarak kabul eder.

5.1. İnsanın Allah'ın varlığı ve birliğine delil olması:

Nursî, insanı mevcudat içerisinde Allah'ın varlığının ve birliğinin en büyük delili olarak görür. Bu husus eserde en çok işlenen ve temas edilen konuların başında gelmektedir. Eserden aşağıya aldığımız iktibaslar konuya ışık tutması açısından yeterli olacaktır.

Nursî, eserinde “Bir insan kendi vücûduyla, hüsn-i san'atiyle Sâniin vücûb-ı vücûduna ve vahdetine delâlet ettiği gibi...” (Nursî, 1991a: 49) ve “Evet, insanda, her şeyde Sâni-i Ezelî'nin masnûu olduklarına mevcûdâtın adedince şahitler vardır.” (Nursî, 1991a:145) ayrıca “İnsan, hikmet ile yapılmış bir masnûdur ve Sâniin gâyet hakîm olduğuna, yaptığı vuzuh-u delâlet ile sanki mücessem bir hikmet-i nakkaşedir. Tecessüd etmiş bir ilm-i muhtardır. İncimad etmiş bir kudret-i basîre olduğu gibi öyle bir fiilin mahsulüdür ki, isti'dâdi irâde ettiği şeyi kendisine veriyor. Öyle bir in'am ve ihsânın kesîfidir ki, bütün hâcâtına vâkıftır. Öyle bir kaderin tersim ettiği bir sûrettir ki, bünyesine lâzım ve münâsib şeyleri bilir.” (Nursî, 1991a: 182) derken, bu cümlelere yansıyan şekliyle, tüm insanlarda mevcut olan mükemmel düzeyde yaratılışın tabii bir neticesi olarak insanı Yaratıcının varlık ve birliğinin güçlü delili olarak ifade eder.

5.2. İnsanın âhiretin varlığına delil olması:

Ölüm sonrası hayat yani ahiretin varlığı meselesi insanlık tarihi kadar eskidir ve insanlık düşünce tarihinin en çok merak edilen konularının başında gelmektedir. Bu meselede de Nursî, insanı ahiretin varlığının en büyük delillerden bir olarak kabul eder.

İnsan “*âmâl ve isti'dâdları ebede kadar uzandığı halde pek sür'atle ölüm ve zevâli, âhiretin vücûduna delâlet eder.*” (Nursî, 1991a: 49)

6. İNSANLA İLGİLİ TEŞBİHLER

Said Nursî'nin eserinde Kur'an ve hadis-i şeriflerde çokça başvurulan anlatım yollarından biri olan teşbihi anlatıma çokça başvurduğunu görmekteyiz. Bu metod ifadeyi güçlendirmesi ve güzelleştirmesi bakımından önemli olduğu gibi konunun muhataplarca daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

6.1. İnsanın meyveye teşbihi:

Kâinatı ağaca benzeten Nursî, insanı kâinat ağacının meyvesi teşbihiyle ifade eder, “*Benî-Âdem kâinatın semeresidir.*” (Nursî, 1991a: 117)

6.2. İnsanın çekirdeğe teşbihi:

Nursî'ye göre insan gaye varlıktır. Ağaç, meyvesinin içinde yeni bir ağacın hayat programı olan çekirdeği barındırdığı gibi kâinat ağacı da bir çekirdek gibi insanı bağrında taşımaktadır. “*Hilkat-i âlemin ille-i gaiyye hükmünde olan çekirdeği yine insandır.*” (Nursî, 1991a:117) “*Ve keza, insan hayatı dünyeviye cihetiyle bir çekirdek olup, pek büyük semere ve sünbüller vermek için kendisine tevdi edilen cihâzâtı, ba'zı maddeleri elde etmek için tavuk gibi toprakları, gübreleri, necisleri eşmeye sarfeder, fâidesiz tefessüh eder. Ve hayatı ma'nevîye cihetiyle emelleri ebede kadar uzanan bir şecere-i bâkiyedir.*” (Nursî, 1991a: 221)

Nursî, insanın kalbini de çekirdeğe teşbihle anlatır. Toprakla buluşturulan çekirdeğin ağaca dönüşmesi için gerekli bakım ve itina gösterilmelidir. Kalp çekirdeğinin ağaca dönüşebilmesi için, “*ubûdiyet ve ihlâs altında İslâmiyet ile iska edilmekle imanla intibaha*” gelmesi lazımdır. Kalp ancak böyle bir terbiye ile nurlu bir ağaç olacaktır. *Eğer o kalb çekirdeği böyle bir terbiye görmezse, kuru bir çekirdek kalarak nura inkılâb edinceye kadar ateş ile yanması lâzımdır.* (Nursî, 1991a: 117)

6.3. İnsanın saraya teşbihi:

Saraylar en ince ayrıntılarına kadar düşünülmüş hayranlık uyandıran yapılardır. Nursî, tüm canlı varlıkları “*kasr-ı İlâhî*” olarak nitelerken insanla ilgili “*Husûsan insan, o kasırların en güzeli ve o sarayların en acibidir.*” ifadesini kullanır. (Nursî, 1991a: 176) Mükemmel bir sarayın dünyanın değişik yerlerinden getirilen ve her yerin en güzel maddeleriyle yapıldığı herkesin malumudur. Bu sebeple Nursî, “*insan denilen sarayın cevherleri; bir kısmı âlem-i ervahtan, bir kısmı âlem-i misâlden ve Levh-i Mahfûzdan ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anâsır âleminden geldiği gibi*” (Nursî, 1991a: 176) derken insanı ruh, hafıza, rüya, akıl, şefkat, beş duyu gibi madde ve mana itibarıyla tam donanımlı bir saraya teşbih eder.

6.4. İnsanın tarlaya teşbihi:

Tarla canlılar için her türlü mahsulün yetiştiği toprak alandır. Gerek altında gerekse üstünde yetişen türlü çiçek ve meyveleriyle Allah'ın güzel isimlerinin tecellisine mahaldir. İnsanın da ilahi isimlerin tecellisine azami derecede mazhar olması bu teşbihi hazırlayan sebeplerdir. “*Evet, insan ve insanın hayatı, esmâ-i İlâhîyenin tecelliyatına bir tarladır ve Cennet'te rahmet-i İlâhîyenin enva'ının cilvelerine mazhardır. Ve hayat-ı uhreviyenin hârîka ve gayr-i mütenâhi semereleri için bir fidanlık veya bir çekirdektir.*” (Nursî, 1991a: 104)

7. İNSANI BEKLEYEN SON

Nursî, insanları bekleyen sonla ilgili Kur'an'ın bildirdiği doğrultuda değerlendirmelerde bulunur. O, her insan için hayat yolculuğunda uzunluğu ve kısalığı bir olan iki yolun olduğunu söyler. “*Ehl-i şuhûd ve ehl-i vukuf*” terkipleriyle tavsif ettiği nebiler ve salihler zümresinin

yolunu takip eden insanlar için onda dokuz menfaat, aksi durumda büyük zarar olduğunu ifade ile insanları bekleyen akıbete dikkatleri çeker. (Nursî, 1991a: 222)

Said Nursî, insanların yaşayarak, görerek tecrübe ettikleri “muhafaza kanunu” bağlamında insanları bekleyen neticeye temas eder. O, meyvenin çekirdeğinde ağacın, yumurtalarda çeşit çeşit varlıkların hayat programlarının muhafaza edilmesinden hareketle insanın da amellerinin muhafaza edileceğini kevnî müşahedeler ve ilmi keşifler delaletiyle ifade eder. Yine o, “*İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?*” (Kıyame, 36) ayetine de telmihte bulunduğu ifadesinde insanları bekleyen akıbete eserinde şu şekilde temas eder: “*Bu mevcûdâtın sâhibi pek büyük bir ihtimam ile mülkünde cereyan eden her şeyi taht-ı hıfz ve muhafazasına almıştır. Şu muhafaza kanunu, bütün eşyada câri olduğu gibi, mahlûkatın en eşrefi olan insana da şâmindir. Çünkü insan Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine âid şuunat ve ahvâline şahittir. Ve mahlûkatın cemâatleri içinde Allah'ın birliğine dellâldır. Ve mevcûdâtın tesbihatına müşahit ve hilâfet-i kübrâ ile tekrîm ve teşrif edilmiştir. İnsan bu kerâmete, bu şerefe nâil olduğu halde, kendisini başıboş ve gayr-i mes'ul zannetmesin. Onun da divân-ı muhasebatta pek karışık hesapları vardır. Ondan kurtulduktan sonra, müstehak olduğu yere gidecektir.*” (Nursî, 1991a: 45)

SONUÇ

Said Nursî'nin *Mesnev-i Nuriye* isimli eserinden hareketle onun insanla ilgili düşüncelerini incelemeye çalıştık. Bu çalışma neticesinde Nursî'nin insanı tüm yönleriyle tanıma ve insana kendi kıymet ve değerini tanıtmaya gayreti içinde olduğu açıkça görülmektedir.

Müellifin, insanla ilgili düşüncelerinin kaynağını eserin satırları arasına bir ruh gibi sinmiş Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin (sav) beyanları olduğu açıkça kendini hissettirmektedir.

Eserin merkezinde ve genelinde insan vardır. Müellif eserde geniş kapsamlı insan mahiyetini izaha yönelik tahlillerde bulunur. Ruh ve beden itibarıyla mükemmel, en güzel kıvamda ve mükerrer yaratılmış bir varlıktır insan. Cami bir mahiyete, diğer varlıklarda olmayan bir külliyete sahiptir. İnsan yaratılış ağacının en mükemmel meyvesidir. Meyve ağacın tüm özelliklerini öz olarak içermesi bakımından cami/toplayıcı bir hususiyet arz etmektedir. İnsan diğer varlıkların tamamında ve kısmen tecelli eden ilahi isimlerin tamamını aksettirmesi yönüyle de cami bir varlıktır.

Müellif, eserinde insani öz dediğimiz “fitrat-ı insaniye” ile ilgili, yani insanın psikolojik tahlili diyebileceğimiz açıklamalarda bulunur. “Nihayetsiz aciz ve fakir, ebede uzanmış emeller besleyen, fitraten kendisini seven, ihsana ve ikrama çok tutkun, dünyayı yutsa tok olmayan, ebedi yaşama arzusu ile dolu” gibi hususiyetler eserde fitrat-ı insaniye bağlamında ifade edilen bir kısım özelliklerdir.

Nursî, gerek fizyonomi gerekse ruhi donanım olarak çok iyi tahlil ettiği insanın vazifesinin iman, ibadet, tefekkür ve dua olduğunu söyler. İşte bu özelliklerdir ki insanı arzda Allah'ın halifesi yapmıştır.

İslamî gelenek içinde çokça başvurulan ayna metaforu, Nursî tarafından da etkili bir şekilde kullanılmıştır. Ona göre insan, varlıklar içinde Yaratıcı kudretin sıfat, fiil ve şuunatını gösteren cilalanmış bir aynadır. İnsan mükemmel yaratılışıyla Yaratıcının varlığına delil ve O'nu tanımaya bir mikyastır. Dünya hayatında tatmin olmayan duyuları ve latifeleri, ebede uzanmış arzularıyla fitraten de ebedi hayatın varlığının en kuvvetli delillerindedir.

Müellif, insanın mana ve mahiyetinin yüksekliğini ifade sadedinde, bu mana ve mahiyetin anlaşılmasını kolaylaştırmak için insanla ilgili teşbihlere de çokça müracaat etmiştir. Top yekûn yaratılışı ağaca benzeten Nursî, ağaçtan maksat meyve olduğu gibi yaratılış ağacının meyvesi olarak da insanı görür.

Son olarak müellif, eserin tamamını kapsar durumda insanın yüksek kıymetine, insanın sahip olduğu maddi ve manevi imtiyaza temas ettikten sonra, böyle bir yüce değerini asla başıboş bırakılmayacağını, her amelinin kayıt altına alınacağını; ya saadet veya şekavet olmak üzere insanı iki neticenin beklediğini ilgili ayetlere de telmihte bulunarak ifade eder.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (1988). *Keşfu'l-hafâ*. Beyrut.
- Alûsî, Bağdadî. (1985). *Ruhu'l-meanî fi tefsîri'l-Kur'ani'l-azîm*. Beyrut.
- Atalay, M. (2013). Düşünce tarihinde epistemolojik bir denge unsuru olarak ayna metaforu. *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları*. Sayı: 12, (Ekim – 2007), İstanbul: ss. (136-172).
- Başar, A. (2013). *Risale-i Nûr'dan dersler*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. (1997). *Divan*. (Haz. Numan Külekçi; Turgut Karabey). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- İzutsu, T. (1998). *İbn Arabî'nin Fusus'undaki anahtar kavramlar*, (Trc. Ahmet Yüksel Özemre), İstanbul.
- Kara, M. (1994). *Niyazi-i Mısri*. Ankara.
- Kılıç, S. (1999). Bir Damla Endişe. Erzurum: *EKEV Akademi Dergisi*.
- Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı*. İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Mevlâna Celaleddin-i Rûmî. (2002). *Mesnevi*. (Haz. Şefik CAN). İstanbul.
- Müslim b. el- Haccac. (1992). *Sahih*. İstanbul.
- Nursî, S. (1992c). *Mektubât*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursî, S. (1991a). *Mesnevi-i Nuriye*. (Terc. Abdülmecid Nursî), İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursî, S. (2014). *Nurun Arabî mesnevisi*. (Trc. Şadi Eren, *Mesnevi Dersleri*), İstanbul.
- Nursî, S. (1991b). *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursî, S. (1992d). *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Öğke, A. (2009). İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'inde ayna metaforu. *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), yıl: 10 [2009], sayı: 23, ss.75-89.
- Öztürk, Y. N. (1997). *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Taylan, N. (1991) *Ana Hatlarıyla İslâm Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Türer, O. (1995). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Seha Neşriyat.